

RUSIJA I KINA PRIJATELJI I BRAĆA ZAROBLJENE DRŽAVE

ANALIZA NARATIVA U FUNKCIJI ZAROBLJAVANJA DRŽAVE

Vuk Vuksanović

BCBP

Januar 2022.

RUSIJA I KINA PRIJATELJI I BRAĆA ZAROBLJENE DRŽAVE

ANALIZA NARATIVA U FUNKCIJI ZAROBLJAVANJA DRŽAVE

Januar 2022.

Izdavač:

Beogradski centar za bezbednosnu politiku
www.bezbednost.org

Autor:

Vuk Vuksanović, stariji istraživač

Dizajn i prelom:

Srđan Ilić

**National Endowment
for Democracy**
Supporting freedom around the world

BCBP

Izradu publikacije finansijski je podržala Nacionalna zadužbina za demokratiju (NED). Za sadržaj odgovornost snosi jedino Beogradski centar za bezbednosnu politiku.

Sadržaj

Uvod	4
Rusija – Veliki brat u zarobljenim medijima	5
Kina – Ne pitaj me za cenu i za vladavinu prava	9
Kina – Moj brat Si i personalizovana spoljna politika	12
Zaključak	15
Završne napomene	16

Uvod

Pod vođstvom predsednika Aleksandra Vučića i njegove Srpske napredne stranke (SNS), Srbija se odlično uklapa u opis zarobljene države, tip političkog režima u kojem uski interesi vladajuće elite utiču na državne institucije i donošenje odluka. U tom pogledu, u 2020. godini organizacija Fridom haus je kvalifikovala Srbiju kao hibridni režim.¹ Još skorije je Međunarodni institut za demokratiju i izbornu podršku (IDEA) svrstao Srbiju među evropske zemlje koje prolaze kroz najveći pad u stepenu demokratije, zajedno sa Mađarskom, Poljskom i Slovenijom.²

Istraživanjem je ustanovljeno da je saradnja srpske vlade sa neliberalnim silama poput Rusije i Kine propraćena specifičnim narativima, koji su manifestacija zarobljene države u Srbiji. U pogledu Rusije, uočljiv je narativ nekritičkog hvaljenja bratskih odnosa između dve slovenske i pravoslavne zemlje, koji zapravo otkriva proces zarobljavanja medija. Hiperbolično hvaljenje Rusije ukazuje na medijsko okruženje koje je pod kompletном kontrolom vlade i gde se kontrola nad medijima koristi za forsiranje proruskog sadržaja sa ciljem promocije vladajuće elite.

Povrh svega toga, zarobljavanje medija se vidi i u tome sa kojom lakoćom i brzinom provladina štampa i tabloidi menjaju narativ o Rusiji. Tokom nasilnih protesta protiv uvođenja antipandemijskih restrikcija u letu 2020. godine, provladini mediji i igrači su optužili proruske igrače za podsticanje protesta. Kasnije je došlo do povratka proruskog narativa kako je Srbija bila primorana da obnovi neke od svojih starih veza sa Moskvom. Provladini mediji lako mogu da promene svoj narativ o Rusiji od nekritičnog hvaljenja do optužbi za subverziju, a onda da se vrate hvaljenju Rusije, što sve govori o realnosti zarobljenih medija. Ova realnost je ta da medije kontroliše vlada, i da su mediju sposobni da promene priču arbitрarno zavisno od dnevnih interesa i dnevnih izazova vladajućeg režima.

U vezi sa Kinom, identifikovana su dva narativa koji govore o procesu zarobljavanja države. Prvi je narativ hvaljenja kineskih projekata i benefita koje donose građanima Srbije. Međutim, ovi projekti donose veće benefite vladajućoj koaliciji, pošto su bazirani na snažnoj eroziji standarda vladavine prava. Ovi standardi se odnose na: transparentnost, ekološke i radne standarde, kao i na upotrebu potencijalno intruzivnih tehnologija. Međutim, prokineski narativi maskiraju opadanje nivoa vladavine prava i služe za odbijanje svake kritike u vezi sa tim negativnim trendom.

Drugi narativ vezan za Kinu se odnosi na tendenciju srpskog predsednika Aleksandra Vučića da promoviše sebe na unutrašnjem planu kroz projekciju slike priateljstva i bratstva sa Kinom i njenim predsednikom Si Činpingom. Unutar procesa gde je Vučić glavni pokretač tog priateljstva, ovaj narativ ukazuje na zarobljenu državu kroz vizuru zarobljene spoljne politike. Iako u Srbiji odgovornost za spoljne poslove leži na vlasti, a ne na predsedniku, spoljna politika je u potpunosti stavljena u službu jednog čoveka. Ta realnost se manifestuje kroz narativ priateljstva sa Kinom.

Rusija – Veliki brat u zarobljenim medijima

Vladajući režim uglavnom forsira proruski narativ kroz medije i tabloide koji su kontrolisani od strane vlade ili koji su naklonjeni vlasti. Taj narativ se bazira na motivu beskompromisnog prijateljstva i bratstva, gde se srpska saradnja sa Rusijom predstavlja kao vitalna za zemlju, posebno u kontekstu ruske podrške Srbiji po pitanju Kosova. Provladini mediji takođe mogu promeniti priču kako bi se Rusija koristila kao žrtveni jarac za teškoće režima, ali i da promene narativ u ponovno hvaljenje Rusije sa promenom raspoloženja vlastodržaca.

Ovakav narativ otkriva realnost medija koji su zarobljeni. Narativ pokazuje realnost medija koji su pod vladinom kontrolom i koji su zarobljeni do te mere da se medijski narativi menjaju na osnovu arbitarnih želja vladajuće elite, koja se vodi svojim dnevним interesima. Od 2014. godine, vlada Srpske napredne stranke (SNS) je ugušila medijske slobode u zemlji pošto su mediji suočeni sa pretnjama, zastrašivanjem, uredničkim pritiscima, i ekonomskom sankcijama, poput uskraćivanja prihoda od reklama od kojih većina medija zavisi.³ U pogledu medijskih sloboda, Reporteri bez granica u svom Indeksu slobode medija stavljaju Srbiju na 93 mesto od 180 zemalja.⁴

Logika forsiranja proruskog narativa se fokusira na dve velike teme srpske unutrašnje politike koje su od interesa za vladajuću elitu. Prva je emotivna težina pitanja Kosova za domaću javnost, što znači da je Srbija vezana za Rusiju, u kontekstu ruske podrške Srbiji u Savetu bezbednosti UN-a. Druga tema je visoka popularnost Rusije i njenog predsednika Vladimira Putina u srpskoj javnosti, što znači da srpski političari ne žele da se odreknu proruskih glasača.⁵ U tom kontekstu, forsiranje proruskog narativa je korisno za vladajući režim u smislu jačanja njegove unutrašnje baze i jačanja njegove kontrole nad polugama vlasti.

Ova realnost objašnjava zašto većina proruskog narativa cirkuliše kroz nevladine medije i tabloide. Dragan Vučićević, urednik i vlasnik najpopularnijeg tabloida Informer je otvoreno rekao: "Ja sam poslovni čovek. Naš dnevni tiraž je obično 120.000 primeraka. Stoga, mi smo već sada najprodavaniji tabloid u Srbiji. Kada imamo Putina u kalendарима, prodamo 250.000 primeraka. (...) Ukoliko bih stavio Ketrin Ešton [bivšeg šefa EU diplomatiјe] ili Junkera [bivšeg predsednika EU komisije] u kalendar, ne mislim da bismo prodali 12. primeraka."⁶ Vučićević Informer je česti izvor moćnog proruskog narativa. Jedan od narativa je onaj gde se Rusija hvali kao velika sila pred kojom je lepa budućnost, beskompromisni srpski saveznik. Članak koji se bavio istraživanjem javnog mnjenja unutar kojeg je srpska omladina pokazala pozitivan stav prema Rusiji je nosio naslov "Rusija je zakon! Kakva Amerika, Srbija treba da se okrene Putinu, smatraju mlađi u našoj zemlji."⁷

Izjave političara imaju isti ton. Nenad Popović, ministar bez portfelja u srpskoj vladi, poznat kao proruska figura, bi često izjavljivao da Srbija treba da odustane od EU integracije i da se poveže ekonomski i vojno sa Rusijom pošto ta zemlja poštuje srpski

suverenitet nad Kosovom. Kako je Popović rekao sredinom 2019. godine: "Srpski politički brod treba okretati polako i mudro, bez potresa, u drugom pravcu. Taj pravac podrazumeva da Srbija razvija još čvršću političku, ekonomsku i vojnu saradnju sa onim zemljama koje odnose sa Srbijom žele da grade na ravnopravnim osnovama, uvažavajući njen suverenitet i teritorijalni integritet kada je u pitanju Kosovo."⁸

Narativ koji se fokusira na rusku podršku Srbiji po pitanju Kosova takođe pokazuje i dozu fleksibilnost. Kada je Rusija anektirala Krim 2014. godine, očekivalo bi se da njen položaj u diskursu srpskih političara opadne. Rusija je anektirala Krim pozivajući se na kosovski predsedan, što znači da je Rusija uradila Ukrajini isto ono što tvrdi da je Zapad uradio Srbiju, nametnuo teritorijalnu promenu kroz unilateralnu upotrebu vojne sile. U normalnim okolnostima, to bi značio gubitak kredibiliteta za proruski narativ u Srbiji. Međutim, ovaj narativ je sa lakoćom prilagođen u medijima, tako što se analogija između Kosova i Krima stavila u kontekst istorijskih prava. Prema ovoj verziji narativa, Krim istorijski pripada Rusiji, kao što Kosovo pripada Srbiji, i kao što je Rusija uspela da povrati Krim, Srbija će isto tako uspeti sa Kosovom.⁹ U zemlji sa nezavisnim i kritički nastrojenim medijima, ovakvo pitanje bi se više preispitalo, ali u zemlji gde su mediji zarobljeni od strane vladajuće partije, lakše je menjati i spinovati narativ.

Vojna saradnja između Srbije i Rusije se često predstavlja na hiperboličan način od strane provladinih medija sa ciljem samopromocije. Ukoliko javnost u Srbiji vidi političare koji doprinose jačanju srpskih oružanih snaga, taj političar stiče popularnost među srpskim glasačima. Ukoliko se to radi uz pomoć popularne velike sile, poput Rusije, još bolje. Ovakvo političko razmišljanje se pretvara u hiperbolično hvaljenje srpsko-ruske saradnje u medijima i tabloidima. Međutim, nedoslednosti koje se tiču vojne saradnje sa Rusijom se često ne prenose javnosti otvoreno od strane medija pod vladinom kontrolom.

Primer toga je ruska donacija šest lovačkih aviona MIG-29 Srbiji u 2017. godini. Iako se ova transakcija formalno kvalifikovala kao donacija, Beograd je i dalje morao da plati Moskvi 185 miliona dolara za njihovu opravku.¹⁰ Provladini mediji nisu izveštavali o ovim pojedinostima. Međutim, uprkos ovim protivrečnostima, MIG-29 lovci su i dalje obezbeđili moćni promotivni narativ za srpsko rukovodstvo. Pred srpske predsedničke izbore 2017. godine, provladini tabloidi su bili prepuni naslova koji su se odnosili na dolazak borbenih aviona. „Putin će Srbiju braniti oružjem“ ili „Vojска Srbije će grmeti kad stignu novi Migovi“ su samo neki od primera ovakvih naslova.¹¹

Međutim, forsiranje proruskog narativa od strane srpske elite je takođe postala svojevrsna smetnja. Vučić i njegovi saveznici se boje mogućnosti da Putin sabotira bilo koji hipotetički sporazum koji bi on ispregovarao oko Kosova, ukoliko taj sporazum isključuje Rusiju i uskraćuje Rusiji priliku da trampi svoj pristanak po pitanju Kosova za nešto drugo, u potencijalnoj nagodbi velikih sila. S obzirom na Putinovu popularnost među srpskim građanima, ova situacija bi se doživela tako da je Putin spremniji da brani srpske interese od Vučića, što bi za Vučića bio politički fijasko.¹²

Ovaj tajni strah od Rusije delimično objašnjava zašto je proteklih godina Srbija zamnila Rusiju Kinom kao svojim primarnim partnerom van Zapada. Zaista, na početku pandemije COVID-19 2020. godine, vladini zvaničnici i provladini mediji nisu pozdravili rusku medicinsku pomoć sa istim entuzijazmom i pažnjom kao kinesku pomoć.¹³ Ono što je još važnije je da je u julu 2020. godine Srbija iskusila nasilne proteste protiv uvođenja antipandemijskih restrikcija, koji su bili izazvani neliberalnom vladavinom i vladinim rukovodenjem krizom. Vlada je odgovorila nasilno pošto su specijalne jedinice i jedinice za suzbijanje protesta potisnule ove nerede.

Najveća novina je bila ta što su provladini tabloidi, koji su nekada glorifikovali Rusiju, optužili proruske elemente da organizuju proteste. Provladinski tabloid "Kurir" je tvrdio da su "antievropske snage, vođene proruskim desničarima, organizovale rušenje Beograda."¹⁴ Drugi tabloid, "Alo", je na svojoj naslovnoj strani tvrdio da ruska "duboka država" u Moskvi zajedno sa russkim obaveštajnim službama stoji iza protesta.¹⁵ Vladina mašinerija za vređanje protivnika je uzela Rusiju na nišan kako bi smanjila proruske sentimete koji bi ometali Vučića u trenutku kada je pokušavao da reši kosovski spor uz pomoć tadašnjeg američkog predsednika Donalda Trampa. Podjednako je važno da je režim u Beogradu pokušavao da pridobije podršku Zapada napumpavanjem ruske pretnje, naročito pošto se u trenutku protesta Vučić sastajao sa francuskim predsednikom Emanuelom Makronom u Parizu.¹⁶ Lakoća sa kojom mediji naklonjeni vlasti mogu da promene scenario pokazuje koliki je stepen kontrole vladajuće koalicije nad njima.

Situacija je sada drugačija pošto je Beograd reaktivirao neke od svojih starih veza sa Moskvom usled dolaska Džozefa Bajdena na mesto predsednika u SAD. Srpskom rukovodstvu je potreban diplomatski zaštitnik za pitanja poput Kosova i opadanja demokratije u Srbiji, pošto je konstantno u strahu da će Bajdenova administracija biti tvrđa nego Trampova. Kao rezultat ovog ponovnog zaokreta prema Moskvi, neki od starih proruskih narativa su ponovo isplivali na površinu u provladinim krugovima i u različitim kontekstima. U oktobru 2021. godine, provladini tabloidi su objavili priču da Rusija i Putin imaju specijalni plan za Balkan i Srbiju. Na osnovu tog plana, Rusija bi odredila Balkan kao prioritetni region za svoju spoljnu politiku. Iako region nije na spisku ruskih strateških prioriteta, srpska vlada drage volje koristi Rusiju za unutrašnje spinovanje.¹⁷

Mediji nastavljaju sa projekcijom proruskog narativa. U novembru 2021. godine, kada se Vučić sastajao sa Putinom u Sočiju da bi pregovarao o povoljnijoj ceni gasa koja je Vučiću bila neophodna za ekonomiju i izbore, provladine dnevne novine Večernje novosti su pisale kako će Vučić pokušati da iskoristi prijateljske odnose između dve zemlje kako bi osigurao povoljniju cenu za Srbiju.¹⁸ Cena gasa za Srbiju je ostala ista i količina snabdevanja će biti uvećana u narednih šest meseci. Posle sastanka, Vučić je rekao televiziji Pink, jednoj od najmoćnijih provladinih TV stanica sa nacionalnom frekvencijom, da je Putin "pokazao izuzetno prijateljstvo."¹⁹ Međutim, nijedan medij nije upitao predsednika Vučića šta se dešava nakon isteka roka od šest meseci i da li postoje bilo kakvi ustupci koje Beograd treba da pruži Moskvi zauzvrat. Umesto toga, mediji drage volje i nekritički prihvataju zvaničan vladin narativ beskompromisnog srpsko-ruskog partnerstva.

Dok god kosovski spor dominira političkom agendom u Srbiji, proruski narativi će biti od koristi vladajućoj eliti za legitimizaciju i samim tim za jačanje njihove kontrole nad državom. S obzirom da kosovski spor ostaje pitanje na kojem se dobijaju ili gube izbori u srpskoj politici, ova tema daje Rusiji političku relevantnost i daje srpskom rukovodstvu podsticaj da forsira proruske narative. Međutim, kako se srpska vlada bori da obezbedi kompletну победу nad svim izbornim frontovima u aprilu 2022. godine, narativi fokusirani na Kosovo i Rusiju u srpskim medijima mogu da posluže u prikrivanju realnosti potisnute demokratije. To ne bi bio prvi put. Kako je sam predsednik Vučić rekao tokom 2017. godine, kada je osvojio prvi predsednički mandat: "Kosovo je ipak ključno pitanje, pa Rusija, pa vladavina prava."²⁰

Nedavno je još jednom potvrđena opasnost od zarobljavanja države putem proruskih narativa tako što je vlada pokušala da iskoristi Rusiju da diskredituje velike ekološke proteste tvrdeći da ih Zapad podstiče. U decembru 2021. godine u Moskvi je održan sastanak srpskog ministra unutrašnjih poslova Aleksandra Vulina i Nikolaja Patruševa, sekretara Saveta za nacionalnu bezbednost Ruske Federacije. U pokušaju da diskredituju proteste, dva zvaničnika su se obavezala da će se zajednički suprotstaviti obojenim revolucijama. U svojoj izjavi posle sastanka, Vulin je naglasio: "Na sastanku je istaknuto da su 'obojene revolucije' postale tradicionalni instrument politike određenih centara moći i zemalja koje imaju za cilj narušavanje državnosti i gubitak suvereniteta pod izgovorom demokratizacije i konstatovano da se slobodne zemlje moraju tome odupreti."²¹ Nakon sastanka, provladini portalni su pisali da su ruske službe bezbednosti upozorile Srbiju na obojenu revoluciju, prerušenu u ekološke proteste, koje su pokrenuli Zapad i Bajdenova administracija.²² Vlada će nastaviti da proizvoljno projektuje proruski narativ u medijima, i zavisno od okolnosti, prilagodiće ga.

Sa zarobljenim medijima može da nastavi da se tako ponaša.

Kina – Ne pitaj me za cenu i za vladavinu prava

Jedan od narativa koji se povezuje sa Kinom je narativ hvalospeva bilateralnoj saradnji koju su dve zemlje ostvarile i gde kineski projekti u Srbiji obezbeđuju razvoj zemlje. Međutim, iza ovog narativa je skrivena realnost kompletne degradacije vladavine prava u Srbiji. Ova degradacija se manifestuje kroz nepostojeću transparentnost vezanu za transakcije sa Kinezima, opadanje ekoloških i radnih standarda, kao i u domenu bezbednosti, pošto je tehnologija koju proizvodi kineski Huawei intruzivna za privatnost građana. Prokineski narativ obezbeđuje savršeno pokriće za ove patologije, ali i način zaštite od potencijalne kritike.

U pogledu šireg konteksta, Kina obezbeđuje srpskoj vlasti brz pristup novcu i promotivni materijal za unutrašnji politički marketing, što ohrabruje neliberalni zaokret u srpskom političkom sistemu.²³ Kineski infrastrukturni krediti su jedan primer ovakvog ponašanja. Priliv kineskog kapitala se može podesiti da se poklapa sa lokalnim političkim ciklusima, čime postaju prikladni za unutrašnju promociju.²⁴ Srpsko rukovodstvo je oblikovalo nacionalno zakonodavstvo na način koji pogoduje Kini, pošto degradira standarde vladavine prava u pogledu transparentnosti i javnih nabavki. U tom kontekstu, srpska vlast je usvojila 2019. godine zakon o javnim nabavkama, kao i zakon o "posebnim postupcima" 2020. godine.²⁵

Strah od koruptivnih praksi koje donose korist vladajućoj koaliciji se uvek krije u pozadini saradnje sa Kinom. Naime, većina ugovora koji regulišu kinesko-srpske projekte označavaju kao tajna. Iako građani Srbije imaju pravo da pristupe informacijama koji se odnose na kineske projekte na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, ove informacije se ne dele sa građanima. Narativ saradnje sa Kinom podstiče kulturu tajnovitosti i netransparentnosti koja pomaže zarobljavanju države i pogoduje vladajućoj koaliciji. Primeri su brojni. Vlada nikada nije objavila cenu šest kineskih dronova CH92-A koji su isporučeni Srbiji u junu 2020. godine.²⁶ Kada ga je Radio Slobodna Evropa pitala za cenu kineskih dronova, predsednik Vučić je izjavio da su sve nabavke tog tipa javne, uključujući i one sa Kinom.²⁷

Pandemija je takođe ojačala netransparentnost, dok je prokineski narativ obezbedio efektivan metod za prikrivanje te netransparentnosti. Vlada nikada nije objavila podatke o tome koliko je medicinske opreme Peking donirao Beogradu, a koliko je medicinske opreme Peking prodao Beogradu.²⁸ Saradnja sa Kinom se koristi ne samo za promociju, već i za prikrivanje podataka od javnog interesa. Iako je predsednik Vučić naglašavao da ne može da otkrije količinu zaštitnih medicinskih maski koje je donirala Kina, tvrdio je da su one maske koja je Srbija kupila kupljene ispod nabavne cene, ostavljajući time javnost bez mogućnosti da potvrdi autentičnost njegove izjave. Udar na opoziciju je takođe deo narativa koji je baziran na tajnovitosti i hvaljenju Kine. Tokom prvog talasa pandemije, Vučić je izjavio: "Uvek čujete različite i primitivne optužbe, koje najviše govore o onima koji ih izgovaraju. Najveća je izmišljotina kako dobijamo od Kine maske za džabe, a onda ih prodajemo apotekama u Beogradu. (...) Kada se suočavamo sa

virusom korona, oni, i njihovi mediji, imaju samo jedan problem, a taj problem sam ja.”²⁹ Netransparentnost se koristi da prikrije konkretnе podatke vezane za saradnju sa Kinom, čime se pokazuje tendencija vlade da promoviše sebe na taj način i da koristi saradnju sa Kinom zarad sopstvenih interesa. Cena koju je Srbija platila Kini za vakcine protiv COVID-19 takođe nikada nije otkrivena i čuva se kao tajna.³⁰ U Kini, predsednik Vučić ima opravdanje za tajnovitost: “Kada budete videli cenu, spomenik ćete da mi dižete jednog dana. Ne smem da kažem cenu jer će svi onda od Kineza po toj ceni da traže. Ja zbog njih ne smem da kažem.”³¹

Prokineski narativ koji je primetan u srpskom rukovodstvu ukazuje na realnost degradirane vladavine prava s obzirom na to da kineske projekte u zemlji prate oslabljeni ekološki i radni standardi. Međutim, vlada koristi prokineski narativ da odbaci bilo kakve kritike usmerene protiv nezadovoljavajućih standarda vezanih za kineske projekte i da optuži kritičare da svojim anti-kineskim stavovima ugrožavaju nacionalne interese ili tako što će ih označiti kao ljudе koji se suprotstavljaju ekonomskom progresu zemlje.

Slučaj grada Zrenjanina gde kineska kompanija Linglong gradi fabriku automobilskih guma demonstrira tu političku realnost. Projekat fabrike u Zrenjaninu je najveća „grinfeld“ investicija u zemlji. Međutim, projekat prate ekološke zabrinutosti, i od skoro, kršenje radničkih prava pošto su vijetnamski radnici koji učestvuju u izgradnji fabrike živeli u nehumanim uslovima, dok im je poslodavac oduzeo pasoše.³² Međutim, vladini zvaničnici odbacuju sve kritike. Premijerka Ana Brnabić je predstavila kritičare u kontekstu onih koji su suprotstavljeni investicijama iz Kine: “U početku je problem fabrike Linglong bila zaštita životne sredine, sada su svi to zaboravili i fokusirali se na radnike тамо, prekosutra će biti nešto novo,” izjavila je Brnabić. Predsednik Vučić je odbacio kritike sa jednostavnim pitanjem: “Šta hoćete? Da uništimo investiciju od 900 miliona evra?”³³

Ovo nije prvi put da je vlada SNS upotrebila ovakav tip narativa da odbije kritike usmerene ka kineskim projektima. U 2020. godini, nakon nekoliko neuspešnih pokušaja da nateraju vlast da reaguje na ekološko zagađenje koje izaziva Železara u Smederevu u vlasništvu kineske kompanije Hestil, lokalni aktivisti podržani od strane opozicije su pozvali na blokadu luke u Smederevu. Zorana Mihajlović, u to vreme ministarka građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, napala je opoziciju rekavši da je “veoma neodgovorno to što opozicioni političari pozivaju na blokadu Luke Smederevo u kojoj radi više od 150 građana Smedereva, a u Železari više od 4000 Smederevaca.”³⁴

Korišćenje kineske tehnologije, poput kamera opremljenih softverom za prepoznavanje lica i registarskih tablica proizvedenih od strane kompanije Huawei, je takođe primer opadanja nivoa vladavine prava i deo pokušaja daljeg zarobljavanja države od strane vlade SNS.³⁵ Projekat “Bezbedni grad” koji realizuje Ministarstvo unutrašnjih poslova podrazumeva instalaciju Huawei kamera u Beogradu čime se jača kontrola nad zarobljenom državom, pošto intruzivna priroda ove tehnologije može da ubrza autoritarne tendencije. Narativ koji govori da kineske tehnologija unapređuje bezbednost građana pomaže da se sakrije opasnost koja dolazi sa ovom tehnologijom.

Bivši ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović je često bio taj koji je forsirao ovaj narativ. U svom obraću pred skupštinskim Odborom za odbranu i unutrašnje poslove iz 2017. godine, Stefanović je branio potrebu za jačim video nadzorom: "Umesto da imamo policajce koji će danonoćno dežurati na nekoj raskrsnici, to će raditi kamera koja će blagovremeno davati podatke. Mi ćemo u naredne tri godine proširiti taj broj kamera ne samo u Beogradu. (...) Iskustva iz Evrope i sveta pokazala su da veći broj tehnički upotrebljenih sredstava smanjuje stopu opšteg kriminaliteta. Tako da mislim da je ovo dobar potez koji Ministarstvo radi."³⁶ Kada je Stefanović potpisao sporazum sa kompanijom Huawei po kojem bi ova kompanija dostavila eLTE, naprednu bežičnu internet tehnologiju koju je razvio Huawei, u okviru projekta "Bezbedni grad", on je istakao: "Cenimo spremnost kineskih kompanija i Vlade Narodne Republike Kine da pomognu Republici Srbiji da podizanjem nivoa informaciono komunikacionih sistema i tehničke opremljenosti unapredi bezbednost naših građana."³⁷

Narativ o kineskoj tehnologiji koja unapređuje bezbednost može da se upotrebi i na drugi način. Taj drugi način je diskreditacija kritičara režima, bilo među političkim partijama bilo među nevladnim organizacijama, što je narativ koji nameće Stefanovićev naslednik na mestu ministra unutrašnjih poslova, Aleksandar Vulin. Nakon što je Vulin pokušao da pogura Nacrt zakona o unutrašnjim poslovima koji bi legalizovao upotrebu biometrijskog nadzora, usledio je otpor organizacija civilnog društva. Vulin je bio primoran da povuče nacrt zakona, ali je istakao u javnosti da nije imao izbora pošto je optužio zapadne obaveštajne službe, opoziciju, i organizacije civilnog društva za zaveru izazivanja nasilja na ulicama. Kako Vulinova izjava iz septembra 2021 kaže: "Obaveštajnim radom došli smo do informacija da je nekoliko stranih zapadnih obaveštajnih službi preko svoje agenturne mreže u medijima, nevladnim organizacijama i političkim partijama izvršilo medijsku pripremu za organizaciju nasilnih protesta koji za cilj imaju destabilizaciju Srbije. Njima srpske glave nisu bitne i spremni su da ih bacaju u besmislenim sukobima. (...) Nacrt zakona o unutrašnjim poslovima je povučen, moraćete potražiti neki drugi razlog za krv na ulicama Beograda."³⁸

Narativ saradnje sa Kinom i benefita koje ta saradnja donosi građanima Srbije je savršen instrument da se prikrije degradacija u vladavini prava koja pomaže vladajućoj koaliciji u poduhvatu zarobljavanja države. Vlada SNS-a smatra srpske projekte presudnim zbog priliva kapitala i materijala za politički marketing. Međutim, iako ovi projekti ostaju kontroverzni, srpsko rukovodstvo će nastaviti da se služi njima iz sopstvenih interesa.

Kina – Moj brat Si i personalizovana spoljna politika

Narativ bratstva je postao naročito snažan u jeziku srpskih lidera kada se radi o odnosu Srbije sa Kinom. Najčešće je predsednik Vučić glavni izvor ovog narativa. Glavna svrha takvog narativa je da se Vučić promoviše srpskim glasačima kao sposobni lider koji Srbiji donosi napredak kroz saradnju sa prijateljskom Kinom i kroz njegovo prijateljstvo sa kineskim predsednikom Si Činpingom. Međutim, u srpskom političkom sistemu, formulisanje spoljne politike nije nadležnost predsednika, već vlade na čelu sa premijerom. Ovo pokazuje još jedan aspekt zarobljene države, gde jedan čovek preuzima kontrolu nad spoljnom politikom, jednom od ključnih oblasti javne politike, i instrumentalno je koristi sa jedinim ciljem svoje političke promocije.

Kao i u slučaju Rusije, većina prokineskog narativa ne dolazi kroz bilo kakvu organizovanu kinesku kampanju, iako su neke kineske medijske kuće prisutne u Srbiji poput CGTN. Umesto toga, prokineski narativi se guraju kroz provladine mediјe.³⁹ Ovakvo postupanje od strane vladajućih elita predvođenih predsednikom Vučićem počelo je onog trenutka kada je Srbija doživela brzi priliv kineskog kapitala. Kinezi su bili neophodni partneri pošto je malo investitora bilo spremno da preuzme srpske industrijske pogone koji su bili u finansijskim problemima, a koji su zapošljavali veliki broj srpskih radnika.

Kada je 2018. godine, kineska kompanija Zidin majning preuzela dugom preopterećen kompleks za proizvodnju bakra u Boru, Vučić je tu transakciju predstavio kao svoju ličnu borbu. Kako je Vučić rekao srpskim medijima: "Imamo ogromne probleme тамо. Time se bavimo svakog dana ali nemamo čarobni štapić i nema lakog rešenja. Ja molim Kineze, klečim, samo da uđu u to. To je mesto где krvaramo, где nam teče krv svakog meseca. Malo nam je ljudi u istočnoj Srbiji, moramo da im sačuvamo ta radna mesta jer nemamo taj deo Srbije ako ne sačuvamo ta radna mesta." Nije prikladno za predsednika države da moli, a kamoli da o tome priča medijima, ali taj narativ je veoma moćan pošto predsednik Vučić predstavlja sebe kao patriotu, koji je spremjan da podnese žrtvu da ponizi sebe pred strancima zarad dobrobiti zemlje.

Tendencija srpskih lidera da forsiraju prokineski narativ je doživela svoj vrhunac tokom pandemije COVID-19. Kako je Srbija uvodila vanredno stanje 2020. godine, predsednik Vučić je održao konferenciju za štampu, na kojoj je rekao: "Verujem u moga brata i prijatelja Si Činpinga i verujem u kinesku pomoć. Jedina zemlja koja može da nam pomogne je Kina." U tom istom obraćanju, Vučić je napao EU zbog onoga što se ispostavilo da je privremena zabrana izvoza zaštitne medicinske opreme van EU: "Shvatili ste da velika međunarodna solidarnost u stvari ne postoji. Evropska solidarnost ne postoji. To je bila bajka na papiru. (...) Tu su odluku doneli ljudi koji su nam ovde držali predavanja da ne treba da kupujemo kinesku robu. (...) A ovo drugo hvala im mnogo. A verujte mi da će znati da im se zahvalim. Ovo što sam pred vama govorio su reči jednog predsednika. Pristojne i ljubazne."⁴⁰ U oba slučaja, može se videti personalizacija spoljne politike i Vučić koji je koristi kao vid komunikacije sa svojom sopstvenom javnošću da bi poentirao. Akcenat se bacaj na lično nezadovoljstvo Vučića

Evropskom Unijom, i željom da se konfrontira sa Briselom zbog nepravde koju smatra da je počinjena njegovoj zemlji. U sličnom tonu, Vučić baca akcenat na svoje lično prijateljstvo sa Si Činpingom, što dovodi do zaključka da svaki benefit koji zemlja dobije iz saradnje sa Kinom je direktni rezultat njegovih postupaka i ličnog odnosa sa Si Činpingom.

Kasnije, kada je Vučić dočekao avion koji je nosio kinesku medicinsku pomoć, poljubio je kinesku zastavu. Još jedna topla izjava usmerena prema Kini je usledila: "Hvala im, pokazali su se kao veliki prijatelji Srbije i Srba. (...) Čekam Siju u Srbiji i dočekaće ga stotine hiljada ljudi."⁴¹ Tokom tih dana, Beograd je bio prepun bilborda sa natpisima poput "Hvala, brate Si", transparenta na kojima se o Kini i Srbiji govori kao o "braći", i "čeličnim prijateljima", a zgrade u Beogradu su bile osvetljene u bojama kineske zastave.⁴² Sa druge strane, avion koji je nosio rusku medicinsku pomoć nije dočekan od Vučića, već od srpske premjerke Ane Brnabić i ministra odbrane Aleksandra Vulina.⁴³ U oba slučaja, akcenat je ponovo na ličnosti Aleksandra Vučića i njegovo dominantnoj ulozi u srpskoj spoljnoj politici, na osnovu kojih se čak i pitanja spoljne politike gradiraju po važnosti na osnovu značaja koji im lično daje Vučić.

Sličan šablon je prisutan i kada su u pitanju kineske donacije vakcina Srbiji. Međutim, narativ u javnosti je imao više nijansi u poređenju sa periodom prvog talasa pandemije. Kada su prve doze kineske vakcine Sinopharm protiv COVID-19 pristigle u Srbiju, predsednik Vučić ih je dočekao na aerodromu u pratinji ministra zdravlja Zlatibora Lončara, direktora glavne obaveštajne agencije u Srbiji Bezbednosno informativne agencije (BIA) Bratislava Gašića, i kineske ambasadorke u Srbiji Čen Bo.⁴⁴ Dolazak donacija Fajzer/Biontek vakcina kao i ruskih vakcina Sputnjik V nije bio propraćen dočekom visokog profila od strane srpskog rukovodstva.⁴⁵

U takvom okruženju, predsednik Vučić ponovo koristi priliku da projektuje narativ mudrog lidera koji gaji prijateljstvo sa globalnom silom u usponu kao što je Kina, i donosi benefite svom narodu na taj način – u ovom slučaju, vakcine. U januaru 2021. godine, Vučić je sa srpskim medijima govorio o njegovoj ličnoj borbi da osigura vakcine za srpsku populaciju: "Još u oktobru sam pisao Si Činpingu, molio ga i cena je drastično spuštena."⁴⁶ Drugi visoki vladini zvaničnici takođe jačaju taj narativ koncentrisan oko Vučića. Na partijskom skupu u novembru 2021. godine, premjerka Brnabić je izjavila: "Kada je krenula kovid kriza zahvaljujući dobrim odnosima Vučića smo dobili vakcine i medicinsku opremu."⁴⁷

Činjenica da je Vučić primio kinesku Sinopharm vakcinu je takođe doprinela ovom narativu. Nakon što je primio kinesku vakciju, Vučić je napisao na Instagramu: "Primio sam vakciju i odlično se osećam. Hvala našim divnim zdravstvenim radnicima na svemu što rade za naš narod i Srbiju. Hvala našoj kineskoj braći."⁴⁸ U jednom intervjuu, Vučić je čak naglasio da su vakcine sa Istočne bezbednije od onih koje potiču sa Zapada.⁴⁹

Kina će nastaviti da bude instrument unutrašnje promocije kroz koju će predsednik Vučić učvršćivati svoju vlast. U aprilu 2020. godine Srbija će imati parlamentarne i predsedničke izbore, kao i izbore u prestonici, Beogradu. Izbori će se održati u pozadini pandemije i neizvesnih ekonomskih okolnosti. Dok je Srbija u izbornom ciklusu, Kina deluje kao atraktivian partner u smislu da je i izvor kapitala i marketinškog materijala.

Izgradnja fabrike Sinofarm vakcina, finansirane od strane Kine i Ujedinjenih Arapskih Emirata, trebalo bi da bude završena u prvom kvartalu 2022. godine.⁵⁰ Narativ zemlje koja je u stanju da održi svoju ekonomiju uprkos pandemiji, zahvaljujući mudroj politici njenog rukovodstva dobija na zamahu. Slučaj fabrike Sinofarm je primer tog narativa. Kada je otvaranje fabrike najavljeno, Vučić se hvalio kako će fabrika da obezbedi nabavku vakcina za Srbiji i region. Logično, hvaljenje prijateljstvom sa Kinom je bilo takođe prisutno. Kako je Vučić izjavio: "Ovo je dokaz i prijateljstva, iako neretko sumnjamo u prijateljstva u međunarodnim odnosima. Kada nam je bilo teško dobijali smo pomoć iz Kine i Ujedinjenih Arapskih Emirata."⁵¹

U novembru 2021. godine, Srbija je potpisala sporazum sa kompanijom iz Kine o izgradnji pristupnih saobraćajnica, obilaznica i tunela na različitim lokacijama širom zemlje.⁵² Potreba za kineskim kapitalom i izbornom promocijom će omogućiti nastavak prokineskog narativa, koji će se koristiti kao instrument zarobljavanja države. U okviru tog okruženja, spoljna politika će biti zarobljena od strane individualnog lidera, koji će oličavati tu realnost kroz narativ svog ličnog prijateljstva sa Kinom i njenim predsednikom Si Činpingom.

Zaključak

Narativi koje su koristile srpske elite i provladini mediji u 2020. i 2021. godini pokazuju da proruski i prokineski narativi igraju ulogu u procesu zarobljavanja države. Kroz forsiranje ovih narativa, srpske elite promovišu sebe pred svojom unutrašnjom publikom, jačaju svoju kontrolu, i prolongiraju stanje zarobljene države.

Proruski narativ otkriva realnost zarobljenih medija u državi. Narativ bratstva gde je Rusija moćna sila koja štiti Srbiju, naročito po pitanju Kosova. Narativ se forsira kroz medije pod vladinom kontrolom i medije naklonjene vlasti, sa ciljem da vladajuća koalicija kapitalizuje na ruskoj popularnosti u Srbiji.

Kada je srpsko rukovodstvo pokušalo da unizi svoje veze sa Rusijom, narativ o Rusiji se takođe promenio, što je demonstrirano prilikom prijema ruske medicinske pomoći tokom pandemije kao i kroz optužbe protiv Rusije tokom nasilnih demonstracija protiv antipandemijskih mera. Međutim, kako je Beograd reaktivirao neke od svojih starih veza sa Moskvom, proruski narativ se vratio usled dolaska na vlast predsednika Bajdene u SAD. Lakoća sa kojom srpsko rukovodstvo menja narativ o Rusiji zavisno o toga što joj više odgovara u datom momentu, pokazuje vladinu kontrolu nad medijskim domenom, što je bitan element zarobljene države.

U pogledu Kine, dva bitna narativa su otkrivena. Prvi narativ je onaj gde se hvale kineski projekti i pogodnosti koje oni navodno donose srpskim građanima. Međutim, kineski projekti dolaze sa cenom u vidu opadanja standarda vladavine prava, što se manifestuje kroz opadajuću transparentnost, pad u ekološkim i radnim standardima, kao i u uvođenju Huawei tehnologije za nadzor. Pad u vladavini prava pomaže srpskoj eliti u poduhvatu zarobljavanja države. Kineski narativ omogućava srpskom rukovodstvu da se izvuče sa degradacijom standarda i da se odbrani od kritičara.

Drugi narativ koji uključuje Kinu je narativ čeličnog prijateljstva i bratstva između dve zemlje i između dva predsednika, predsednika Vučića iz Srbije, i predsednika Sija iz Kine. Narativ je fokusiran na predsednika Vučića koji promoviše sebe na unutrašnjem planu kao lidera koji omogućava partnerstvo sa Kinom. Iza ovog narativa stoji proces zarobljavanja spoljne politike. U srpskom sistemu vlasti, vlasta i premijer su zaduženi za spoljnu politiku, a ne predsednik. Međutim, nad spoljnom politikom, kao jednim od ključnih elemenata javne politike, dominira pojedinac, neliberalni lider, koji je koristi za unutrašnju promociju, što se podstiče i demonstrira kroz narativ prijateljstva i bratstva sa Kinom.

Može se očekivati da će se proruski i prokineski narativi u srpskom javnom diskursu nastaviti. Kako se srpski izbori približavaju u aprilu 2022. godine, vlasta SNS-a će nastaviti da koristi ove narative da ojača svoje unutrašnje redove i svoju vlast, čime će se prolongirati zarobljavanje države. Ovo generiše potrebu za srpsko civilno društvo i političke aktiviste da osmisle alternativni narativ za političku zajednicu u Srbiji. Narativ zasnovan na transparentnosti i nezavisnim demokratskim institucijama.

Završne napomene

- 1 Milica Stojanovic, "Freedom House: Serbia, Montenegro, Hungary 'No Longer Democracies,'" *Balkan Insight*, May 6, 2020, <https://balkaninsight.com/2020/05/06/freedom-house-serbia-montenegro-hungary-no-longer-democracies/>
- 2 Reuters, "Democracy slipping away at record rate, intergovernmental body warns," November 22, 2021, <https://www.reuters.com/world/democracy-slipping-away-record-rate-intergovernmental-body-warns-2021-11-22/>
- 3 Mitra Nazar, "Serbia: Media freedom worsening as Serbs take to the streets," April 25, 2017, *Index on Censorship*, <https://www.indexoncensorship.org/2017/04-serbia-media-freedom-worsening/>
- 4 Reporters Without Borders. "Ranking." *2021 World Press Freedom Index*. Updated December 06, 2021. [#](https://rsf.org/en/ranking)
- 5 Vuk Vuksanovic, "Russia Remains the Trump Card of Serbian Politics," *Carnegie Moscow Center*, June 17, 2020, <https://carnegie.ru/commentary/82090>
- 6 Valerie Hopkins, "In Balkans, Britain rejoins battle for influence", *Politico*, March 30, 2018, <https://www.politico.eu/article/balkans-bbc-britain-rejoins-battle-for-influence-russia-soft-power/>
- 7 Informer, "Rusija je zakon! Kakva Amerika, Srbija treba da se okrene Putinu, smatraju mladi u našoj zemlji," Jul 9, 2020, [https://informer.rs/vesti/drustvo/452907/rusija-zakon-kakva-amerika-srbija-treba-okrene-putinu-smarta...mladi-nasoj-zemlji](https://informer.rs/vesti/drustvo/452907/rusija-zakon-kakva-amerika-srbija-treba-okrene-putinu-smatraju-mladi-nasoj-zemlji)
- 8 Radio Sputnik, "Popović: Evointegracija više nema, Briselski sporazum je mrtav," Jul 27, 2019, <https://rs-lat.sputniknews.com/20190727/popovic-evointegracija-vise-nema-briselski-sporazum-je-mrtav--1120473481.html>
- 9 Nikola Burazer, "Kosovo is Crimea: Pro-Russian narratives in Serbia driven by domestic politics?," *European Western Balkans*, November 30, 2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/11/30/kosovo-is-crimea-pro-russian-narratives-in-serbia-driven-by-domestic-politics/>
- 10 Mina Milanovic and Milivoje Pantovic, "Russian MiGs to be repaired in Serbia," *Insajder*, March 17, 2017, <https://insajder.net/en/site/focus/3640/>
- 11 7 Ivica Petrovic, "Medijska militarizacija Balkana," *DW*, Januar 31, 2017, <https://www.dw.com/sr/medijska-militarizacija-balkana/a-37343933>
- 12 Maxim Samorukov, "Escaping the Kremlin's Embrace: Why Serbia Has Tired of Russian Support," *Carnegie Moscow Center*, January 22, 2019, <https://carnegie.ru/commentary/78173>
- 13 Vuk Vuksanovic, *From Russia With Love? Serbia's Lukewarm Reception of Russian Aid and Its Geopolitical Implications*, (London, LSE IDEAS, June 2020), <https://www.lse.ac.uk/ideas/publications/updates/from-russia-with-love>
- 14 Kurir, "Udar na Srbiju: Desničarske proruske snage stoje iza protesta!" Jul 9, 2020, <https://www.kurir.rs/vesti/politika/3494521/udar-na-srbiju-desnicarske-proruske-snage-stoje-iza-protesta>
- 15 Alo, "Ruski špijuni podstrekuju haos u Srbiji," Jul 10, 2020, <https://www.pressreader.com/srbia/al.../20200710/282041919423569>
- 16 Vuk Vuksanovic, "Belgrade's New Game: Scapegoating Russia and Courting Europe," *War on the Rocks*, August 28, 2020, <https://warontherocks.com/2020/08/belgrades-new-game-scapegoating-russia-and-courting-europe/>
- 17 Vuk Vuksanovic, "In Serbia, Russia Is Down But Not Out," *The National Interest*, October 8, 2021, <https://nationalinterest.org/feature-serbia-russia-down-not-out-195004>
- 18 Branko Vlahović, "Putin "seće" cenu gasa za Srbiju: Uz novi dugoročni ugovor, Vučić će tražiti i povećanje količina za nas," *Večernje Novosti*, Novembar 21, 2021, <https://www.novosti.rs/vesti/ekonomija/1057606/putin-sece-cenu-gasa-srbiju-novi-dugorocni-ugovor-vucic-traziti-povecanje-kolicina-nas>

- 19 Euractiv, "Vucic after meeting Putin: Gas price for Serbia to stay the same in next six months," November 26, 2021, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/vucic-after-meeting-putin-gas-price-for-serbia-to-stay-the-same-in-next-six-months/
- 20 Tanjug, "Vučić: Kosovo je ipak ključno pitanje, pa Rusija, pa vladavina prava," RTS, Avgust 12, 2017, www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/2835481/vucicsa-makalisterom-u-vili-mir.html
- 21 Dusan Stojanovic, "Serbia and Russia pledge to combat 'color revolutions'", Associated Press (AP), December 3, 2021, <https://apnews.com/article/europe-russia-environment-and-nature-moscow-serbia-9c1e4fef540909927d02caa1f7d05c1b>
- 22 Republika, "Vučiću spremili kraj: Otkrivamo šta se krije iza lažnih ekoloških protesta," Decembar 5, 2021, <https://www.republika.rs/vesti/tema-dana/325803/aleksandar-vucic-bloka-da-saobracaja-lazni-ekoloski-protesti>
- 23 Vuk Vuksanovic, "Light Touch, Tight Grip: China's Influence and the Corrosion of Serbian Democracy," *War on the Rocks*, September 24, 2019, <https://warontherocks.com/2019/09/light-touch-tight-grip-chinas-influence-and-the-corrosion-of-serbian-democracy/>
- 24 Michal Makocki, "China in the Balkans: The battle of principles," *European Council on Foreign Relations*, July 6, 2017, https://ecfr.eu/article/commentary_china_in_the_balkans_the_battle_of_principles_7210/
- 25 Wawa Wang and Nils Resare, "China Is Changing Serbia From the Inside," *The Diplomat*, April 3, 2021, <https://thediplomat.com/2021/04/china-is-changing-serbia-from-the-inside/>
- 26 Vuk Vuksanovic, "Chinese Drones in Serbian Skies," Royal United Services Institute for Defence and Security Studies (RUSI), January 5, 2021, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/chinese-drones-in-serbian-skies>
- 27 Radio Free Europe, "Serbia Shows Drones Purchased From China To Public For First Time" July 4, 2020, <https://www.rferl.org/a/serbia-shows-drones-purchased-from-china-to-public-for-first-time/30706267.html>
- 28 Vuk Vuksanovic, "China and "Mask Diplomacy" in the Balkans," *Instituto per gli Studi di Politica Internazionale (ISPI)*, April 30, 2020, <https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/china-and-mask-diplomacy-balkans-25898>
- 29 Radio-televizija Vojvodine, "Vučić nakon sastanka sa kineskim stručnjacima: Počinje masovno testiranje, vreme da krenemo u ofanzivu," Mart 23, 2020, https://www.rtv.rs/sr_lat/koronavirus/vucic-nakon-sastanka-sa-kineskim-strucnjacima-pocinje-masovno-testiranje-vreme-da-kreneмо-u-ofanzivu_1105546.html
- 30 Jorgen Samso, "Serbia's winning fight against COVID-19 raises questions about 'vaccine diplomacy,'" *PBS NewsHour*, May 8, 2021, <https://www.pbs.org/newshour/show/serbias-winning-fight-against-covid-19-raises-questions-about-vaccine-diplomacy>
- 31 Politika, "Vučić: Kada budete videli cenu vakcina, spomenik čete da mi džete jednog dana," Januar 24, 2021, <https://www.politika.rs/sr/clanak/471439/Vucic-Kada-budete-videli-cenu-vakcina-spomenik-cete-da-mi-dzete-jednog-dana>
- 32 Vuk Vuksanovic, "A factory showed the uglier face of Sino-Serbian partnership," *Euronews*, December 10, 2021, <https://www.euronews.com/2021/12/10/a-factory-showed-the-uglier-face-of-sino-serbian-partnership-view>
- 33 Dusan Stojanovic, "Vietnamese workers at Chinese factory in Serbia cry for help," *ABC News*, November 20, 2021, <https://abcnews.go.com/Business/wireStory/vietnamese-workers-chinese-factory-serbia-cry-81295728>
- 34 Radio-televizija Vojvodine, "Mihajlović: Neodgovorni pozivi opozicije na blokadu Luke Smederevo," Mart 23, 2020, https://www.rtv.rs/sr_lat/politika/mihajlovic-neodgovorni-pozivi-opozicije-na-blokadu-luke-smederevo_1154853.html
- 35 Vuk Vuksanovic, "Securing the Sino-Serbian Partnership," *Echowall*, October 14, 2019, <https://www.echo-wall.eu/plus-one/securing-sino-serbian-partnership>

36 Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, "Stefanović: U okviru prve faze pilot projekta „Bezbedan grad“ započeta je zamena starih kamera za video nadzor," Decembar 27, 2017, http://www.mup.rs/wps/portal/sr/arkiva/?ut/p/z0/fY3LDolwFER_hcSwbG5pkcfSRwKKLlSF2g25hap-FLAjV-Pk2ce9qZk4mMyDgBMLgW1_R6s5g6_JZRGURLKI8y-gmW6ymdJZuw3y-3PEiCeEw-DuX-UE42aA2sQfxvuzndPJ9iBqLqjFUfC6f-JVtdla27ND7tu0pZgz7F4abfTkfs-tEq0zjPaBD7tHm12iN-erSr1kDh4PxrVjCFPYpJKxkkYXhSRCaNEIQs4D2KZJjX09-z4Baeo_50!/

37 Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, "Sporazum MUP i Huawei, uvođenje eLTE tehnologije," Februar 3, 2017, http://mup.rs/wps/portal/sr/arkiva/?ut/p/z0/IZFNb5wwElb_ykOR-R8uztgFzXEqLyS6tkqjKlgsaG3vjXWo2xFENfn1AybGK0tN86J1Xz8Qhu5p43FyBwxu8NjP9e8m-abfrlqnKEZlcRXDJqtFIV_e8k0U905pbG_v2osdBk-vaTOrUyjKigtWQ_ydw438lufFj0tW_-SLnTs-PjY-b2ujBB_M30L1HhdPjtPpldH3vdARHnLxZffQj4Ao1dhaJMmtLRCc5kWBTwhk3WalyYw0uzmy-si_pAmz0GB-K8Hej-S6Pv1GuWsYovO_7iAjZ1flXlsGVcWd-pz89qZm37-VA-gv0gTfAYwQF7M7r-jTj0q03UWGEGGUHRHGSpKNIhJhmVkg07Guqd8BPnvAfgDg-uGmJp-AmPzwFFwGDdbpc3T_juCKrzmjzR83pez8R0pFKZkRzlIR84QopjhBmcax0nFqwdDzqbyXQb7w193mDdHKZ2Y!/

38 Euractiv, "Serbian bill on interior affairs pulled from procedure, Minister blames West," September 24, 2021, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/Serbian-bill-on-interior-affairs-pulled-from-procedure-minister-blames-west/

39 Stefan Vladisavljev, "Big Brother: Serbia's Media Are Creating Nation of China Lovers," Balkan Insight, March 26, 2021, <https://balkaninsight.com/2021/03/26/big-brother-serbias-media-are-creating-nation-of-china-lovers/>

40 Vuk Vuksanovic, "China Has Its Eyes on Serbia," *Foreign Policy*, April 8, 2020, <https://foreign-policy.com/2020/04/08/china-serbia-aleksander-vucic-xi-jinping-coronavirus/>

41 B92, "Vucic: " Hvala im": Iz Kine stigla pomoć, Vučić dočekao kineske lekare uz aplauz," Mart 21, 2020, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2020&mm=03&dd=21&nav_category=12&nav_id=1668599

42 Amos Chapple, "Public Displays Of Affection? Chinese Signage In Serbia Sparks EU Ire," *Radio Free Europe*, May 27, 2021, <https://www.rferl.org/a/chinese-signage-in-serbia-sparks-eu-ire/30637889.html>

43 Vuk Vuksanovic, From Russia With Love?, p.5

44 N1, "A million doses of Chinese vaccine arrive in Serbia," January 16, 2021, <https://rs.n1info.com/english/news/a-million-doses-of-chinese-vaccine-arrive-in-serbia/>

45 Vuk Vuksanovic, "Chinese Vaccine Diplomacy Comes to Serbia," *Center for European Policy Analysis (CEPA)*, February 12, 2021, <https://cepa.org/chinese-vaccine-diplomacy-comes-to-serbia/>

46 Politika, "Vučić: Kada budete videli cenu vakcina, spomenik čete da mi dižete jednog dana."

47 Večernje novosti, "SNS predstavila programska načela Brnabić: Trebaju nam deca i to je apsolutni prioritet!" Novembar 26, 2021, <https://www.novosti.rs/vesti/politika/1059694/sns-predstavila-programska-nacela-brnabic-trebaju-nam-deca-apsolutni-prioritet-foto-video>

48 Radio Slobodna Evropa, "Predsednik Srbije vakcinisan protiv COVID-a 19," April 6, 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/31189408.html>

49 Huet, Natalie; Kumar, Isabelle, "'We had to take care of ourselves' in COVID-19 vaccine rollout, says Serbian president", *Euronews*, published February 10, 2020, <https://www.euronews.com/2021/02/10/we-had-to-take-care-of-ourselves-in-covid-19-vaccine-rollout-says-serbianpresident>

50 Vuk Vuksanovic and Stefan Vladisavljev, "It's Smooth Sailing for Sinopharm in Serbia," *China Observers in Central and Eastern Europe (CHOICE)*, September 13, 2021, <https://chinaobservers.eu/its-smooth-sailing-for-sinopharm-in-serbia/>

51 Radio Slobodna Evropa, "Počinje izgradnja fabrike Sinofarm vakcina u Srbiji," Septembar 9, 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/fabrika-sinofarm-vakcina-srbija/31451746.html>

52 B92, "Vučić: "Napravićemo stakleno čudo"," Novembar 12, 2021, <https://www.b92.net/biz/vesti/srbija/vucic-napravicemo-stakleno-cudo-video-foto-2054824>

bezbednost.org